

NAŠE BOTY

**FOTOGRAFIE:
STANISLAV KOMÍNEK**

**REALIZACE:
NAZEMI**

Češi a Češky průměrně ročně utratí za své boty přes 3 000 Kč, a přitom nevědí, kde a za jakých podmínek byly vyrobeny. Informace není jednoduché zjistit. Stanislav Komínek a Adam Čajka z NaZemi proto vyrazili v roce 2017 do indického města Ágra, aby zdokumentovali pracovní podmínky při výrobě bot. Podařilo se jim proniknout do velkých, nepřístupných továren i nelegálních sweatshopů a na předměstí města vedli rozhovory s dělníky, kteří vyrábějí obuv i pro český trh. Boty z těchto míst putují ke svým objednatelům z řad velkých obuvnických společností. Patří mezi ně například Deichmann, Rieker, Baťa nebo CCC.

KDY?

KDE?

FAST FASHION

Češi si v roce 2016 pořídili průměrně přes tři páry bot. Obyvatelé USA dokonce přes sedm párů. Fast fashion už není záležitostí jen oděvního průmyslu. Boty musejí odpovídat aktuálním módním trendům a být levné. Už nemají jen praktickou funkci. „Celý svět čelí spotřebitelské revoluci. V minulosti byly boty pouze nutností, dnes jde o módní záležitost. Dříve lidem stačily ročně dva až tři páry bot, dnes je to šest až sedm párů. Móda se rychle mění a my musíme držet krok,“ vysvětluje Deepak Nayyar, generální manažer továrny Trela Overseas, která šije boty i pro firmu Baťa.

Touha po nízkých cenách a potřeba rychlých dodávek vedou mimo jiné ke zvyšování tlaku na majitele továren a následně i na dělníky. Aby nám velké obuvnické firmy mohly nabízet levné boty, musí být někdo postaven stranou. Je jím dělník, který boty vyrobil za minimální mzdu, bez proplacených přesčasů, bez možnosti založit odbory. Dělníci většinou nemají pracovní smlouvy a nepoužívají ochranné pomůcky. Zpomalují totiž výrobu. Proto je nepoužívají ani dělníci z továrny Magnum Footwear PVT (na fotografiích). Kvůli vysokému tlaku na produktivitu práce běžně dochází k popáleninám a řezným ranám. Situaci v továrně s 900 zaměstnanci dokresluje Sandib: „Máme problém s manažerem, nedovoluje nám jít domů, třeba i 15 až 20 dní v kuse. Moc nás to trápí. Jsem stálý zaměstnanec a nemám žádné sociální pojištění.“

GLOBALIZOVANÁ EKONOMIKA

Česká republika bývala obuvnickou velmocí. Před rokem 1989 produkovala ročně 72 milionů párů bot. Dnes jsou to jen 4 miliony. Mezi světovými výrobci jsme nyní na 95. místě. Od 90. let začaly i české firmy využívat výhod globalizované ekonomiky. V rámci tzv. offshoringu přesunovaly svou výrobu do nízkonákladových zemí, především do jihovýchodní Asie. V dnešní době se tak přes produkty každý den propojujeme s lidmi vzdálenými i tisíce kilometrů, třeba s dělníky na fotografiích z obuvnické továrny Magnum Footwear.

Světový obuvnický průmysl se začal globalizovat už v 70. letech, a to kvůli existující disproporcii ve mzdách a masivnímu rozvoji levné námořní dopravy. Nyní se 84 % z celkových 23 miliard párů bot ušije v Asii. A právě Indie je po Číně druhým největším výrobcem bot na světě. V obuvnickém průmyslu zde pracuje přes milion lidí, kteří v roce 2016 vyrobili 2,26 miliardy párů bot. Náklady na lidskou práci zde u jednoho páru vycházejí na 20 Kč. Materiál přijde na dvojnásobek. Dle světové obuvnické ročenky klesla průměrná vývozní cena obuvi za poslední dva roky o 2,2 % na 8,84 amerického dolaru, což je v přepočtu necelých 200 Kč.

DODAVATELSKÝ ŘETĚZEC

Výroba v indické Ágře probíhá nejen ve velkých továrnách, ale i ve sweatshopech, a to proto, že velké továrny přijímají od obuvnických firem i zakázky, na které nemají výrobní kapacitu. Aby pak slíbenou práci včas dokončili, tlačí na své zaměstnance a část zakázky předají majitelům sweatshopů. V nich za ještě nižší mzdy a při využívání dětské práce pracují lidé ve špinavém prostředí špatně osvětlených dílen. Malé dodávky napěchované krabicemi ze sweatshopů dennodenně proudí do sřezžených areálů velkých továren.

Dohledat původ výrobku je dnes téměř nemožné. Nedostatek požadavků na transparentnost dodavatelského řetězce umožňuje velkým obuvnickým firmám vzdávat se odpovědnosti za pracovní podmínky ve svých dodavatelských továrnách. Pokud se náhodou podaří odhalit porušování pracovních podmínek, velké obuvnické firmy v řadě případů jen vydají prohlášení o šokujícím zjištění a s dodavatelem zruší další spolupráci. Rychle pak přesunou výrobu do jiné továrny. Pracovní podmínky se nezmění, pokud budou firmy i nadále tajit, v jakých továrnách zadávají výrobu.

CESTA BAŽOVKY

Největším hráčem indického obuvnického průmyslu je firma Bata India Limited s ročním obratem 357 milionů dolarů. V České republice vyrábí Baťa už jen na jednom místě. V malé moravské obci Dolní Němčí zaměstnává 140 lidí, kteří tu ručně šijí vycházkovou obuv.

„Tato bota teď pojede vlakem do Bombaje, tam ji nalodí a popluje přes oceán až do České republiky,” vysvětluje Dr. Raj S. Yadav (na velkém snímku), majitel velké továrny Raj Overseas v Ágře. Pracuje u něj 300 lidí, kteří za rok vyrobí 300 000 párů bot. Výroba začíná vysekáváním a stříháním dílců, které se pak sešívají. Hotový svršek se tvaruje na kopytu a spojí se s podrážkou. Hotové boty se dočišťují, kontrolují a nakonec balí do krabic.

Boty putují do České republiky celkem 35 dní. V přepravním kontejneru plují 25 dní po moři z Bombaje do Hamburku a odtud pokračují kamionem do skladů firem. Do jednoho kontejneru se vejde 3 360 párů bot. Pokud se výroba zakázky opozdí, musí majitel na své náklady poslat boty letecky z Dillí. Sice se mu výroba prodraží, ale vyhne se likvidačnímu penále za zpoždění.

VELKÉ TOVÁRNY

Velké továrny zaměstnávají stovky až tisíce dělníků a zaměřují se pouze na export. Takových, jako je Magnum Footwear (na snímcích), je v indické Ágře kolem stovky a leží v průmyslové zóně 15 km západně od Tádž Mahalu. Právě do nich se vydávají čeští a další evropští manažeři velkých obuvnických firem domlouvat zakázky. Mimo obchodníky se do nich jen tak někdo nepodívá. Továrny jsou obehnané vysokými zdmi s ostatními dráty. Vstupní bránu hlídá ochranka se samopaly.

Majitel továrny Raj Overseas nám nedůvěřivě kontroloval vizitky, vyptával se, ale nakonec nás pustil do své výrobní haly. „Baťu si klidně vyfoť, ten je z Česka, ne? Ale dodávku pro Lasocki a CCC nefoť. Poláci by byli naštvaní, na boty si dávají ‚Made in Poland‘, a kdyby to prasklo, měl bych problém,“ udělal nám pokyny.

Výrobní haly ve velkých továrnách jsou značně automatizované, bývají dobře osvětlené, relativně čisté a nepracují v nich děti. Přesto se dělníci potýkají s celou řadou problémů, které nejsou na první pohled vidět. O pracovních podmínkách se báli mluvit. Otevřeně je popisovali, až když jsme je navštívili u nich doma na předměstí Ágry.

SWEATSHOPY

V indické Ágře fungují ve skrytu spletitých uliček starého města tisíce malých obuvnických dílen, tzv. sweatshopů. Ty představují podstatnou část indického obuvnického průmyslu. Jejich počet se jen v Ágře odhaduje na 6 000 až 12 000. Nevyrábějí nepřetržitě, zakázky mají průměrně šest měsíců v roce. Šijí především pro domácí trh, ale přijímají také zakázky od velkých továren, které nestíhají výrobu pro zahraniční značky.

Název sweatshop je odvozen od slova sweat – pot. Pracují zde dospělí i děti, výhradně manuálně, většinou na zemi, za slabého osvětlení, ve špinavém prostředí, bez ochranných pomůcek a za ještě nižší mzdu než ve velkých továrnách. Přesto o pracovníky nemají nouzi. Dělníci ve sweatshopech oceňují větší volnost, méně šikany a nátlaku od vedení a domáctější atmosféru.

Dělník na velkém snímku právě v dílně majitele Suhaila dokončuje zakázku pro Spojené arabské emiráty. Ve špičce zde ve třech místnostech pracuje až 50 lidí a zvládnou 300 párů bot denně. Suhail Akhtar platí dělníkům úkolovou mzdu, za sešití koženého svršku jednoho páru bot platí v přepočtu 3 Kč. Dělník Suresh (na spodním snímku) za konečné leštění a zabalení páru bot dostane v přepočtu 80 haléřů.

DŮSTOJNÁ MZDA

V továrnách jsou zaměstnaní především muži. Pracují 10 hodin denně šest dní v týdnu, volnou mají jen neděli. Za svou práci si vydělají v přepočtu 2 500 až 5 000 Kč. To je málo i na indické poměry. V Indii činila v roce 2017 minimální mzda v obuvnickém průmyslu 10 500 indických rupií měsíčně, což je 4 200 Kč. Dělníci často nedostávají ani to. Po zaplacení nájmu a elektřiny jim nezbývá dost peněz ani na jídlo. Na velké fotografii ukazuje Mangalova žena Gagu se svými dcerami veškeré zásoby jídla – brambory a rajčata. Mangal dodává: „V naší továrně nás pracuje 300. Pracují šest dní v týdnu, ale občas se zakázka zdrží a musíme pracovat i v neděli. Jako třeba dnes, kdy nepřišla zásilka včas. Musíme to rychle dokončit a zaslat dodavateli. Mzdy máme stejné, jako je průměr v tomto průmyslu – 10 000 až 12 000 rupií (v přepočtu 4 000 až 4 800 Kč). Je obtížné s tím vyjít, ale s tím se potýkají všichni.“

„Minimální mzda je jen startovní čára, je to zákonný požadavek. Mzdy by však měly postupovat dál od minimální mzdy směrem k důstojné mzdě. Ta by umožňovala nejen krytí základních výdajů na stravu, bydlení, zdravotní péči a vzdělání, ale i drobně spořit,“ vysvětluje indická výzkumnice Sandhya L. C. Dle Asia Floor Wage činila v roce 2017 důstojná mzda pro Indii 18 727 rupií, v přepočtu 7 490 Kč. Z dotazovaných dělníků na ni nedosáhl nikdo.

ŽIVOT MIGRANTŮ

Podstatnou část dělníků tvoří migranti z jiných indických států. Bydlí na předměstí Ágry v provizorních nelegálních příbytcích rostoucích slumů. Nevědí, jak dlouho tam zůstanou. Žijí v nejistotě, protože vláda může jejich příbytky kdykoli nechat zbourat. Ve vzduchu se mísí smog a kouř z pálení odpadků. Situaci dokresluje místní aktivista Jálaluddin Ansari: „Žijí v nelidských podmínkách. Pro 400 domácností je zde pět až deset toalet. Nemají přístup k pitné vodě. Jen s obtížemi obdrží nový identifikační průkaz, bez kterého si nemohou pronajmout dům a získat přístup ke službám.“

Indie je největší fungující demokratická země na světě. Za prací zde cestují se svými rodinami miliony lidí. V jiném indickém státě ale nezískají trvalé bydliště, nemohou tam volit a ovlivňovat politické uspořádání v zemi. Zároveň nemají peníze ani čas odcestovat volit do svého původního bydliště. Demokratické procesy jsou tím pak oslabeny. „Nevýhodou dělníků, kteří do Ágry přijíždějí z jiné části země, je to, že nemohou volit. Velká část lidí je tak vyloučena z rozhodovacího procesu a volby svého politického lídra. Nikdo se tak o ně nezajímá a jejich zájmy nejsou v agendě žádné politické strany,“ upozorňuje Dr. Anima Sharma z indické organizace Society for Labour and Development, která se snaží dělníky a dělnice podpořit v jejich uplatňování volebního práva.

DĚTI V TOVÁRNÁCH

Vydáváme se za obchodníky a za pomoci místního taxikáře se dostáváme do sweatshopu Rasiudina Choudhuryho. Vypadá jako obyčejný dům, jeho tři patra ale slouží jako výrobní hala. V malé místnosti se na podlaze mezi odřezky kůže a sešitými svršky bot tísňí pět lidí. Tři z nich jsou děti kolem deseti let, mezi nimi chlapec z fotografie. Za slabého světla tam stříhá látky a ostatní je sešívají k sobě. Všude je cítit pronikavý zápach směsi zatuchlých látek a lepidel.

Indie je ovlivněna tradičním kastovním systémem a po dlouhá staletí děti dědí práci svých rodičů. Také umění šít boty se předává z generace na generaci. Tlakem OSN a zahraničních firem se dětskou prací podařilo odstranit z velkých továren. Většina dětí se však přesunula do menších dílen, na ulici nebo pracují v domácnostech.

Navštívili jsme místní školu na předměstí Ágry, kterou založil tamní aktivista Mahesh Choudhury. Z 200 zapsaných dětí byla přítomna jen polovina. Učitelka Anita nám prozradila, že druhá polovina je v továrnách a vyrábí boty.

ÁGRA

Jen 200 kilometrů jihovýchodně od Dillí leží město Ágra. Jedná se o jednu z nejnavštěvovanějších turistických destinací na světě. Miliony lidí se sem každoročně vydávají především za monumentální stavbou Tádž Mahal. Toto mauzoleum ze 17. století patří mezi sedm novodobých divů světa. Ágra je zároveň historicky nejstarším místem výroby bot v zemi. Už mocný vládce Akbar z dynastie Mughalů tu ve druhé polovině 16. století vyráběl zbroj i obuv pro svoji armádu. Výroba bot jako jediné významné řemeslo z těchto dob setrvala až do dneška. Dnes zde funguje stovka velkých továren a tisíce menších sweatshopů, kde pracuje celkem 125 000 dělníků. Balíky s botami neustále proudí na nádraží, odkud nákladními vlaky vyrážejí za spotřebiteli. Některé jsou určeny pro lokální trh, jiné míří do přístaviště v Bombaji. Mezi hlavní exportní trhy indického kožedělného a obuvnického průmyslu patří Německo, USA, Velká Británie a Itálie.

Ze střechy čtyřpatrového sweatshopu Shammy Bhaie je vidět pouhé dva kilometry vzdálený Tádž Mahal. Mezi dětmi a dvacítkou dělníků zde pracuje i statný chlapík (na spodním snímku). Vishesh Morya vyhrál před devíti lety kulturistický titul Mister of India. Bylo mu 23 let. Teď šije ve špinavé dílně boty za nízkou mzdu, která mu stačí akorát na pšeničné placky a večerní bramborové kari.

ZLATÁ MLÁDEŽ

V NaZemi hájíme důstojné pracovní podmínky ve světě. Jednou z cest k dosahování tohoto cíle je zvyšování povědomí o fungování globalizované ekonomiky a podmínkách výroby. Do indických továren a sweatshopů jsme se dostali na jaře 2017. Reportáže z cesty pak následně publikovaly Mladá fronta DNES, Lidé a Země či televize Prima. Do prostředí továren a sweatshopů nahlédla díky našim kontaktům i Česká televize – v létě 2017 zde natáčela jeden díl z druhé série reality show Zlatá mládež. Mezi účastníky byl youtuber Mike (na velkém snímku v šedém tričku) nebo zpěvačka Sharlota (na spodním snímku v pruhovaných šatech).

Zlatá mládež je dokumentární reality show, která pracuje s důležitými sociálními tématy. Štáb vysílá pěti mladých lidí z Prahy na neobvyklá místa, aby si zkusili žít život lidí, se kterými se běžně nesetkají. V díle s názvem „V indické továrně“ vidělo přes milion českých diváků, za jakých podmínek vyrábějí indiští dělníci boty pro evropské značky jako Baťa, Deichmann, Rieker nebo CCC. Češi tak mohou přemýšlet o možnostech změny nebo diskutovat o našem vzájemném propojení s lidmi tisíce kilometrů daleko. Odkaz na tento díl najdete na stránce www.nazemi.cz/zlata-mladez.

CHYBĚJÍCÍ ODBORY

Dělník Virendra Kumar (na velkém snímku) si říká One-Two. V továrně Gupta Overseas přišívá vršky boty k vrchní části podrážky. Spolu s dalšími 3 000 zaměstnanci by rád řešil nepravdivost práce během roku, nízké mzdy a nemožnost komunikovat s vedením. Kolektivnímu vyjednávání by pomohly funkční odbory. V jejich továrně je ale nemají.

„V Ágře žádné zaměstnanecké odbory neexistují. Majitelé továren nedovolí, aby vznikly. Chceme, aby dělníci nepracovali více než 48 hodin týdně a aby měli jeden den v týdnu volno. Měli by mít přístup k základnímu vybavení, pitné vodě a toaletám. Mzdy by měly být přiměřené a přesčasy proplacené,“ říká místní aktivista a zakladatel školy Mahesh Choudhury.

V celé Ágře nikdo z námi dotazovaných dělníků nevěděl, jak odbory založit a jaké jsou jejich výhody. Dle Rahula Puthenveedana, doktoranda Tata Institute of Social Sciences v Bombaji, jsou právě chybějící funkční odbory jedním z důvodů porušování pracovních práv: „Bez odborů nemohou dělníci kolektivně vyjednat s majiteli továren a hájit svá práva. Když se majiteli někdo z dělníků nelíbí, prostě ho vyhodí.“

NOSITELÉ ZMĚNY

Dle řady expertů stojí výroba obuvi v Indii na křižovatce. Současný model fungování obuvnického průmyslu v Ágře není udržitelný, trpí jím majitelé továren i statisíce dělníků. K pozitivní změně v obuvnickém průmyslu je potřeba aktivní zapojení více aktérů. Hlavním hráčem ovlivňujícím životy dělníků jsou právě velké obuvnické firmy, které si v Indii zadávají výrobu. Řada místních lidí má za to, že by firmy vedle lepšího dohledu na pracovní podmínky, podpory odborů a vyšších mezd měly v rámci společensky odpovědného podnikání dbát také na udržitelný rozvoj obuvnického průmyslu v Ágře. Měly by zde investovat a zakládat odborné školy, a podpořit tak vzdělávání i další růst dovedností dělníků.

Dalšími zásadními aktéry změny jsou indická vláda a mezinárodní instituce. Ty musejí zajistit právní rámec pro bezpečné a důstojné pracovní podmínky a také jeho vymahatelnost. Jejich úkolem zároveň je, aby v diskuzi s pracovníky a firmami nastavily standardy mezd, jež pokryjí důstojné žití pro dělníky a dělnice a jejich rodiny.

Spotřebitelé mohou upřednostňovat kvalitní boty, které vydrží několik let. Měli by také požadovat, aby firmy byly transparentní a odpovědné. Jen pak totiž budeme moci přimět konkrétní výrobce a značky k odpovědnosti. Systémová změna vyžaduje náš zájem o podmínky výroby a tlak na politiky a velké firmy.